

ІРХА Ю. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
завідувач наукової лабораторії права
національної та міжнародної безпеки
(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України»),

доцент кафедри права
(Вищий навчальний приватний
заклад «Дніпровський гуманітарний
університет»)

Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

УДК 342.4:351.86:323.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.6>

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Стаття присвячена дослідженню значення консолідації українського суспільства для зміцнення національної державності та національної безпеки України. Автор зазначає, що формування держави – це тривалий історичний процес, що супроводжується численними викликами та кризами, які водночас стають каталізаторами для згуртування нації. На прикладі України, що переживає повномасштабну російську збройну агресію, доведено, що здатність народу до єднання стає вирішальним фактором не лише для відсічі ворогу, але й для збереження нації та її державності в майбутньому.

Звертається увага на те, що протягом тривалого часу українське суспільство було розколоте через різні ідеологічні розбіжності та регіональні відмінності. Зазначається, що російсько-українська війна стала об'єднавчим фактором, що призвів до безпрецедентного рівня національної єдності та зміни суспільної свідомості. Це згуртування, зокрема, компенсувало слабкість державних інститутів на початковому етапі агресії.

У роботі аналізуються конституційні-правові засади консолідації, підкреслюється, що успішність держави значною мірою залежить від ступеня згуртованості її народу навколо спільних цінностей. Дослідник зазначає, що Конституція України має стати не лише основоположним правовим актом, а й моральним та ціннісним орієнтиром, що об'єднує українців. За його словами, неухильне дотримання її норм і принципів є запорукою легітимності держави в очах власного народу та міжнародної спільноти.

Аргументується, що роль права у консолідації полягає не в примусі, а у створенні умов і гарантій для її природного формування. Конституція України визначається як основоположний акт, що формує правову архітектуру держави та містить базові цінності, такі як верховенство права, права людини, справедливість і демократія. Автор наголошує, що одним із ключових чинників, що перешкоджають консолідації та послаблюють національну безпеку є неналежна

імплементация норм Конституції, її ігнорування та вибіркоче застосування, що підриває довіру до державних інститутів і роз'єднує суспільство.

На думку автора, для подолання цього стану необхідно відновити авторитет Основного Закону України, забезпечити невідворотність відповідальності за його порушення та перейти на вищий рівень правової культури та правової свідомості. Лише об'єднавшись на основі конституційних цінностей, українці зможуть не тільки ефективно протистояти ворогу, а й побудувати безпечне та заможне майбутнє.

Ключові слова: Конституція України, конституційні цінності, верховенство права, правова свідомість, правова культура, національна безпека, національна державність, національна ідентичність, державотворення, консолідація суспільства, російсько-українська війна.

Irkha Yu. B. Consolidation of Ukrainian society as a key factor in strengthening national statehood and national security of Ukraine: constitutional and legal dimension

The article is devoted to studying the importance of consolidating Ukrainian society for strengthening national statehood and national security of Ukraine. The author notes that the formation of a state is a long historical process accompanied by numerous challenges and crises, which at the same time become catalysts for uniting the nation. The example of Ukraine, which is experiencing full-scale Russian armed aggression, proves that the ability of the people to unite becomes a decisive factor not only in repelling the enemy, but also in preserving the nation and its statehood in the future.

Attention is drawn to the fact that for a long time Ukrainian society was divided by various ideological differences and regional differences. It is noted that the Russian-Ukrainian war became a unifying factor, leading to an unprecedented level of national unity and a change in public consciousness. This unity, in particular, compensated for the weakness of state institutions at the initial stage of the aggression.

The paper analyzes the constitutional and legal foundations of consolidation, emphasizing that the success of the state largely depends on the degree of unity of its people around common values. The researcher notes that the Constitution of Ukraine should become not only a fundamental legal act, but also a moral and value-based guideline that unites Ukrainians. According to him, strict adherence to its norms and principles is a guarantee of the legitimacy of the state in the eyes of its own people and the international community.

It is argued that the role of law in consolidation lies not in coercion, but in creating conditions and guarantees for its natural formation. The Constitution of Ukraine is defined as a fundamental act that shapes the legal architecture of the state and contains basic values such as the rule of law, human rights, justice, and democracy. The author emphasizes that one of the key factors hindering consolidation and weakening national security is the improper implementation of the Constitution, its disregard, and selective application, which undermines trust in state institutions and divides society.

According to the author, in order to overcome this situation, it is necessary to restore the authority of the Basic Law of Ukraine, ensure the inevitability of responsibility for its violation, and move to a higher level of legal culture and legal awareness. Only by uniting on the basis of constitutional values will Ukrainians be able to not only effectively resist the enemy, but also build a secure and prosperous future.

Key words: Constitution of Ukraine, constitutional values, rule of law, legal consciousness, legal culture, national security, national statehood, national identity, state building, consolidation of society, Russian-Ukrainian war.

Вступ. Формування національної державності – це тривалий історичний процес, упорядкований якою соціальна спільнота усвідомлює свою політичну та культурну ідентичність і необхідність згуртування на певній території навколо спільних цінностей, інтересів, прагнень, потреб. Цей процес супроводжується численними перемогами і поразками, які ведуть до поступового створення інститутів, здатних гарантувати безпеку цієї спільноти, ефективну реалізацію, охорону і захист прав і свобод людини, політичну та економічну стабільність, сталий розвиток та добробут.

На шляху державотворення нація може пройти через створення суверенної держави, пережити втрату незалежності чи територіальної цілісності. Можливі зміни форм державного правління, устрою та режиму, внутрішні суперечності та соціально-політичні конфлікти, а ще трансформація економічної моделі. Культурні злети та кризи є невід’ємною частиною цього процесу. Крім того, значний вплив має взаємодія з міжнародним середовищем, що може проявлятися у формах співробітництва, інтеграції, конкуренції, тиску, а інколи й прямої агресії чи окупації.

Досвід, здобутий унаслідок подолання численних викликів, загроз та криз, виступає потужним каталізатором для консолідації суспільства, зміцнення національної самосвідомості людей, загартування їх волі до самовизначення. Це веде до формування політичної нації та утвердження зрілої, стійкої та ефективної держави. Крім того, цей досвід стимулює активний пошук оптимальних моделей конституційного ладу, державного устрою, правової системи, сприяє розробці дієвих механізмів захисту національної безпеки.

Для України, яка пройшла та продовжує проходити через складні випробування у своєму державотворчому процесі, консолідація суспільства набуває особливого значення. Внаслідок тривалої російської збройної агресії здатність Українського народу до згуртування стає ключовим фактором не лише для відсічі ворога сьогодні, але й забезпечення національної безпеки, збереження української нації та її державності у повоєнний період. У зв’язку з цим, особливої уваги потребує осмислення ролі Конституції України та конституційних цінностей у досягненні та підтримці цієї життєво важливої єдності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сучасних загроз, що стоять перед Україною та її громадянами, питання консолідації суспільства, зміцнення національної державності та забезпечення національної безпеки набувають надзвичайної актуальності. Ця проблематика стала об’єктом наукових досліджень для широкого кола вітчизняних вчених, охоплюючи різні галузі знань і демонструючи виражений міждисциплінарний характер.

Розвиток національної державності та фактори консолідації українського суспільства вивчаються такими вченими як Н.М. Авер’янова, Ф.В. Веніславський, В.А. Дмитренко, В.І. Дмитренко, П.Г. Дулін, Г.І. Калінічева, А.Ф. Колодій, І.О. Кресіна, В.С. Крисаченко, Г.І. Луцишин, О.М. Майборода, М.І. Мірошниченко, А.В. Овчаров, Ю.М. Поліщук, О.О. Рафальський, А.О. Рубан, О.Д. Святоцький, І.Я. Терлюк, Ю.Ж. Шайгородський.

Різноманітні аспекти забезпечення національної безпеки України висвітлюють В.А. Антонов, В.Ю. Богданович, П.П. Богуцький, О.О. Бригінець, О.С. Власюк, С.Г. Гордієнко, О.Д. Довгань, І.М. Доронін, О.П. Дзьобань, Ю.О. Загуменна, І.Ф. Корж, Г.М. Куц, В.А. Ліпкан, В.А. Мандрагеля, Р.Р. Марутян, Ю.О. Найдзон, В.Г. Пилипчук, О.О. Резнікова, І.М. Рижов, Г.П. Ситник, І.В. Сервецький, Є.Д. Скулиш, В.Ф. Смолянчук, О.А. Чуваков, О.В. Шамара, Л.М. Шипілова та інші дослідники.

Незважаючи на значний обсяг проведених наукових досліджень, конституційно-правові аспекти консолідації українського суспільства та їхній вплив на зміцнення національної державності та національної безпеки України залишаються недостатньо розробленими і потребують подальшого поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні конституційно-правових засад консолідації українського суспільства в умовах актуальних внутрішніх та зовнішніх загроз, а також формування рекомендацій для вдосконалення державної політики, спрямованої на зміцнення єдності Українського народу, національної державності та безпеки.

Результати дослідження. Державність, за визначенням В.К. Винниченка, є найкращим засобом збереження життя держави і розвитку кожної нації. Нація без державності є покаліченим людським колективним організмом. На його переконання, державність – це устрій всього матеріального і психічного буття цілого народу; комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компакту цілість, які забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому [1, с. 4–5].

О.Д. Святоцький наголошує, що зміст державності є значно ширшим порівняно з поняттям «держава». Державність є своєрідним фундаментом, корінням держави, а остання, у свою чергу, є однією із складових – своєрідним вінцем державності [2]. На відсутність тотожності між поняттями «держава» і «державність» також вказує і М.І. Мірошніченко, яка вважає, що поняття «державність» застосовується в пізнанні умов зародження, виникнення та розвитку держави у зв'язку з історичним досвідом практичного втілення конкретним народом (нацією) політичного ідеалу розбудови власної національної держави. На її переконання, це поняття також вказує на особливості формування народу в етноментальній інтерпретації, як колективного історичного суб'єкта державотворення та набуття ним відповідного правового статусу власника своєї історичної території [3, с. 106, 109].

Реалізація невід'ємного права української нації на самовизначення наприкінці ХХ століття призвела до створення незалежної та суверенної української держави – України. Ця подія знаменувала собою завершення тривалого історичного шляху державотворення, втілюючи одвічне прагнення Українського народу до свободи та самостійного визначення власної долі.

Проголошення суверенної України відкрило шлях до побудови демократичної, правової держави, інтегрованої у світове співтовариство на таких засадах як верховенство права; повага до гідності людини, її прав і свобод; розподіл влади; підзвітність та відповідальність публічної влади; ринкова економіка; політичний плюралізм. Одночасно з цим, перед молодого державою постала низка внутрішніх і зовнішніх загроз, здатних підірвати основи її суверенітету, територіальної цілісності та нівелювати її державність. Вчасне виявлення та ефективне реагування на ці загрози є важливим інструментом забезпечення національної безпеки України, формування її стійкості та гарантування сталого розвитку.

За твердженням Т.Д. Момотенко, сучасний етап розбудови національної державності України характеризується складним соціально-політичним та економічним станом розвитку нашої країни. Адже принципово нові загрози, спричинені трансформацією технологій, специфікою соціальних, економічних та політичних умов розвитку сучасного світового співтовариства, впливають на характер та особливості розвитку безпекового середовища, в якому Україні необхідно будувати нову систему відносин між громадянином, суспільством і державою. Особливо небезпечними вчена вважає комбіновані, інтегровані військово-політичні та економічні протистояння у вигляді безстатусного, часто прихованого конфлікту [4, с. 270].

У Декларації про державний суверенітет України наголошено, що наша держава здійснює захист і охорону національної державності Українського народу [5]. Аналіз положень Розділу I Конституції України [6] дає підстави стверджувати, що цей захист та охорона є не лише конституційним обов'язком України, а й спільною справою всього Українського народу – громадян України всіх національностей. Це означає, що кожен громадянин, як і держава загалом, несе відповідальність за зміцнення суверенітету, територіальної цілісності, збереження і розвиток національних цінностей та національної ідентичності. Успішна реалізація цих завдань є неможливою без консолідації українського суспільства. Саме єдність і згуртованість суспільства, влади та народу закладають міцний фундамент для зміцнення національної державності та безпеки нашої Вітчизни.

У сучасному глобалізованому світі, на переконання Ю. Поліщука, успішність кожної держави значною мірою залежить від ступеня консолідації народу, який її творить. Чим нація згуртованіша, тим менше конфліктів у суспільстві, тим упевненіше вона почувається

на міжнародній арені, а державний організм повною мірою виконує функції щодо забезпечення основних прав і свобод своїх громадян [7, с. 121].

Українські вчені вважають, що будь-яка країна, яка прагне бути суб'єктом історії, повинна вийти на певний рівень внутрішньої та зовнішньої консолідації. Успішна суспільна консолідація країни – не просто основа її стабільності, вона основа її розвитку. В умовах демократії внутрішньо та зовнішньо консолідована країна здатна розвиватися органічно, відповідно до специфіки своїх загальнонаціональних інтересів, які не суперечать приватним інтересам громадян, а постають їх органічною синтезою, а тому усвідомлюються й підтримуються як громадянами, так і громадськими організаціями. Це означає єднання внутрішньополітичного і зовнішньополітичного векторів, що являє собою дійсну, а не ілюзорну суб'єктність країни у світі.

Науковці наголошують, що згуртованість суспільства створить синергетичний ефект, який багатократно збільшить його силу і принесе бажаний результат – прорив до нового цивілізаційного стану, до технологічного піднесення виробництва на основі сучасних науково-технічних знань. За їхнім переконанням, модель суспільної консолідації не може бути самонародженим феноменом. Потрібна стратегія її досягнення, яка передбачає концентрацію зусиль на тих рішеннях і діях, котрі можуть забезпечити утвердження спільної ціннісної системи, соціальної і правової справедливості, повного доступу громадян до управління суспільними справами, піднесення масової політичної свідомості [8, с. 4, 6, 9].

Консолідація суспільства – це складний і багатогранний процес, що передбачає об'єднання різних соціальних груп, верств і регіонів навколо спільних цінностей, цілей та ідеалів. Цей процес вимагає подолання внутрішніх розбіжностей, конфліктів і протиріч, а також формування відчуття спільної відповідальності за долю країни. Без консолідації суспільство ризикує розколотися на окремі частини, що не мають спільного бачення майбутнього та не здатні ефективно співпрацювати для досягнення національних інтересів. Згуртованість та єдність народу є запорукою успішного розвитку та процвітання держави. Лише спільними зусиллями можна досягти поставлених цілей та забезпечити гідне майбутнє для нації.

Консолідація суспільства досягається шляхом цілеспрямованої державної політики, спрямованої на зміцнення національної ідентичності, розвиток інститутів громадянського суспільства, забезпечення соціальної справедливості, підвищення ефективної реалізації, охорони та захисту прав і свобод, збільшення добробуту населення. Важливу роль у цьому процесі відіграє національна ідея, яка визначає спільні цілі та цінності, навколо яких об'єднується нація.

Хоча консолідація суспільства є надзвичайно важливою для успішного розвитку національної державності, український досвід демонструє, що досягнення цієї єдності є складним і багатогранним процесом, який вимагає подолання численних перешкод та вирішення глибоко вкорінених проблем. Українське суспільство, сформоване під впливом різноманітних історичних, культурних та політичних факторів, характеризується значною неоднорідністю. Регіональні відмінності у мові, релігії, культурі, традиціях, соціальна нерівність, ідеологічні розбіжності створюють ґрунт для соціально-політичних конфліктів і ускладнюють формування спільної національної ідентичності [9, с. 308–309].

На переконання А.В. Кройтора, в Україні довгий час спостерігалася криза ідентичності українського суспільства. Це було зумовлено неспроможністю, а іноді й небажанням, еліти конструювати єдиний комунікативний простір. Дослідник вважає, що українське суспільство тривалий час функціонувало в межах різних конструктів історичної пам'яті. Зокрема з одного боку частина суспільства розділяло історичні наративи радянської інтерпретації минулого, а інша частина громадян мала діаметрально протилежне бачення історичного минулого. Це стало причиною паралельного існування двох глобальних ідентичностей українців, що відображалось у орієнтаціях населення південно-східних регіонів України на російський культурний простір, а жителі північно-західних регіонів на – український. Прірва ідентичності посилювалась інформаційно-культурною політикою в державі, її залежністю від інформаційного поля російської федерації, яка здійснювала свій вплив

на інформаційний простір України в межах своєї гібридної війни, посилюючи регіональний розкол українського суспільства [10, с. 129].

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації проти України 24 лютого 2022 року, наше суспільство продемонструвало безпрецедентний рівень національної єдності. Попри попередні розбіжності, громадяни України продемонстрували неочікувану для агресора консолідацію, що дало змогу зірвати плани швидкого захоплення м. Києва та організувати ефективну відсіч ворогу. Ця згуртованість народу стала вирішальним фактором у відстоюванні суверенітету та територіальної цілісності держави, особливо на тлі неспроможності державних інституцій вчасно попередити та запобігти збройній агресії, як це вже відбувалося у 2014 році.

А.О. Рубан аргументовано доводить, що війна, особливо коли вона справедлива та захисна, часто об'єднує суспільства, дозволяє забути про соціальні та політичні конфлікти всередині нього, створює відчуття єдності в оцінці причин війни та відповідальності за її початок. За його твердженнями, російсько-українська війна в досить короткий термін спричинила зміну свідомості громадян, та, як наслідок, призвела до значної консолідації українського суспільства [11, с. 42, 44].

Варто погодитися із поглядами В.Ф. Смолянюка, що державна слабкість України значною мірою була компенсована зусиллями громадянського суспільства (добровольчими батальйонами, волонтерським рухом, інформаційними мережами тощо), а також допомогою демократичних країн Європи та Північної Америки. Ключову роль у «заморожуванні» російської територіальної експансії відіграла українська громада, яка на ціннісному рівні є прихильником відновлення територіальної цілісності демократичної України, її входження до європейської та євроатлантичної спільноти.

Проте, як слушно зауважує В.Ф. Смолянюк, компенсаційні можливості громадянського суспільства, маючи власні підйоми та спади, не можуть бути постійними в часі. Відтак, українська держава як суб'єкт гарантування національної безпеки має здійснити необхідні перетворення у цій сфері, посилюючи власний статус головного суб'єкта національно-оборонної діяльності з одночасним спиранням на безпеково-оборонні можливості небайдужої громади. Інакше сумарна кількість небезпек, нав'язаних ззовні, стане критичною та призведе до ліквідації української державності [12, с. 184].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що незважаючи на безпрецедентне зростання суспільної консолідації та патріотичних настроїв на початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, на четвертому році російсько-української війни неозброєним оком можна помітити посилення фрагментації українського суспільства. Це зумовлено як об'єктивними наслідками затяжного збройного конфлікту: людські втрати, руйнування інфраструктури, вимушене переселення, психоемоційне виснаження, економічні труднощі, диференціація суспільних інтересів, так і суб'єктивними факторами, зокрема недоліками та прорахунками державної внутрішньої політики у сферах загальної мобілізації населення, соціального забезпечення, протидії злочинності, подолання корупції, публічних комунікацій, забезпечення справедливого розподілу тягаря війни.

Упродовж 2022–2025 рр. Київський міжнародний інститут соціології проводив щорічне всеукраїнське опитування громадської думки про рівень оптимістичних/песимістичних настроїв щодо майбутнього України і єдності українців. Упродовж 15.05.–03.06.2025 р. було опитано 1011 респондентів, за результатами чого встановлено, що третина населення (33% зараз і рівно стільки ж було в грудні 2024 року) вважають, що внутрішні суперечності поглиблюються і українці йдуть до розколу.

Між груднем 2024 року і травнем-червнем 2025 року відбувалися принципові зміни в громадських настроях і наразі вже тільки 43% оптимістично оцінюють майбутнє країни (зниження з 57%). Натомість з 28% до 47% стало більше тих, хто вважає, що через 10 років Україна буде зруйнованою країною із значним відтоком населення. У 2025 році соціологами вперше зафіксовано, що частка песимістів перевищила частку оптимістів.

За твердженнями виконавчого директора Київського міжнародного інституту соціології А. Грушецького, послаблення віри в щасливе майбутнє країни є безумовно тривожною тенденцією, оскільки значною мірою нинішня війна та пов'язані із нею втрати сприймаються як «інвестиція» в те, щоб потім Україна та українці змогли нарешті пожити нормально. «Золота ера» для післявоєнної України є важливою частиною справедливості, якої так прагнуть українці після всіх цих втрат та руйнувань. Чим менше українці будуть вірити, що Україна дійсно на шляху до перетворення на процвітаючу країну-члена Європейського Союзу, тим слабшою буде наша стійкість і здатність мобілізувати ресурси на опір ворогу [13].

В умовах триваючого збройного конфлікту фрагментація українського суспільства робить його вразливим до маніпуляцій, внутрішніх розбратів і зовнішніх впливів, що становить надзвичайно серйозну загрозу для національної державності та національної безпеки України. Отже, консолідація українців – це не просто нагальна потреба воєнного часу, а фундаментальна умова для забезпечення життєздатності України як цілісної та суб'єктної держави у довгостроковій перспективі.

Зміцнення єдності є стратегічним завданням сьогодення, яке вимагає застосування комплексного підходу, що охоплює освітні, культурні, політичні, інформаційні та соціальні ініціативи для подолання внутрішніх розбіжностей і формування спільного майбутнього. Важко не погодитися із твердженням В.В. Городовенка, що у сучасних умовах розвитку українського суспільства, особливо зважаючи на введення воєнного стану в Україні, консолідація суспільства і держави має забезпечуватися різними засобами, в тому числі й правовими [14, с. 140].

У демократичній державі неможливо консолідувати суспільство, прийнявши закон чи інший нормативно-правовий акт. Сама лише наявність норми права, навіть суспільно необхідної та корисної, не є фактором, який об'єднає громадян, тим більше миттєво. Акт законодавства може зобов'язати до певних дій, але він не може змусити людей добровільно бути разом, планувати і будувати своє спільне майбутнє. Єдність суспільства базується на спільних цінностях, довірі, діалозі та відчутті спільної мети й відповідальності за її реалізацію, а не на примусі. Відтак, роль права в консолідації людей полягає не в директивному «спонуканні» до єдності, а у створенні необхідних умов та гарантій, які сприяють її природному формуванню.

З метою сприяння консолідації українського суспільства, вітчизняна правова система має забезпечувати кожному впевненість у своєму правовому становищі; можливості для належної реалізації, охорони та захисту своїх прав і свобод; рівність усіх перед законом і судом; недискримінацію; ефективний доступ до правосуддя; справедливе узгодження інтересів між людиною, суспільством і державою; правопорядок та безпеку, а також прозорість, підзвітність та відповідальність посадових і службових осіб органів публічної влади. Це все досягається комплексом законодавчих, правозастосовних, інституційних та інших заходів, спрямованих на утвердження та розвиток демократії в нашій країні. У цьому контексті, особлива роль належить Конституції України, яка була, є і має залишатися основоположним актом, який формує правову архітектуру держави. Основний Закон України визначає не тільки нормативні основи функціонування інститутів держави і суспільства, але й стратегічні принципи, цілі та цінності, які задають вектор національного розвитку.

Історична роль Конституції України, як каталізатора демократичних процесів та символу остаточного розриву із радянським минулим, є беззаперечною. Національна академія наук України наголосила, що прийняття Конституції України у 1996 році мало винятково важливе значення для української державності, активізувало процеси державотворення і правотворення. Цей документ став фундаментом правової системи країни, її законодавства, а також визначальним чинником забезпечення державного суверенітету, консолідації українського суспільства, формування і розвитку інститутів державної влади, становлення громадянського суспільства. Увібравши найважливіші досягнення вітчизняної і зарубіжної наукової думки у галузі державотворення, Конституція України визначила стратегію подальшого розвитку української держави [15].

Т. Подорожна та О. Овчаренко вважають, що Конституція України за своєю сутністю є Основним Законом (*lex fundamentalis*) для людини, громадянського суспільства та держави. Саме вона узагальнює та виражає волю Українського народу і політику Української держави, узгоджену з інтересами громадянського суспільства. Основне призначення Конституції України – здійснення установчої функції, що виражається у визнанні та юридичному оформленні найважливіших правових, соціально-економічних і політичних інститутів суспільства, а також у фактичному та юридичному їх заснуванні. Це проявляється в закріпленні стійкості системи суспільних відносин, у збереженні і зміцненні основоположних засад організації суспільства й держави, у створенні нових державних органів, покликаних здійснювати захист конституційних прав і свобод, наслідком чого і є належний правовий порядок [16, с. 234].

Ф.В. Веніславський наголошує, що Конституція України втілює головні суспільні ідеали, які склалися на момент її прийняття і які, з одного боку, є безумовними для цивілізаційної парадигми даного суспільства, а з другого – відбивають історичні та морально-психологічні, світоглядні особливості і традиції всього Українського народу. Вчений звертає увагу на те, що до найбільш важливих, загальноновизнаних суспільних цінностей, визначених Конституцією України, належать свобода, права людини, справедливість, моральність, гуманізм, демократія, верховенство права, правове обмеження влади, плюралізм. У своїй сукупності вони складають базові цінності конституційного ладу України, тобто ті політико-правові та моральні ідеї і принципи, які відображають існуючі в українському суспільстві ідеали, покладені в основу всього конституційно-правового регулювання.

Особливість базових цінностей конституційного ладу полягає в тому, що вони формуються в суспільній свідомості фактично протягом усього часу становлення національної державності, частково відображаються чи безпосередньо закріплюються в різноманітних політико-правових актах, що приймаються на різних етапах її розвитку, і потрапляють до офіційного тексту чинного Основного Закону вже у своєму здебільшого сформульованому і завершеному вигляді. На процес їх формування суттєвий вплив справляють національно-історичні традиції та звичаї Українського народу. Адже цінності – своєрідний культурний «код», який забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, суспільства і нації та розвиток національної свідомості всього народу [17, с. 281–282].

За своєю правовою природою Конституція України є унікальним «живим» документом, який має одночасно вирішувати комплекс завдань минулого, сьогодення і майбутнього. Разом з тим, вона все ще не стала повноцінним моральним та правовим орієнтиром, що об'єднує більшість українців навколо конституційних цінностей та відповідної моделі розвитку нашої держави та суспільства.

Такий стан речей обумовлений не стільки змістовними вадами тексту Основного Закону України скільки істотними проблемами імплементації його норм та принципів у вітчизняне законодавство та правозастосування, зокрема їх ігноруванням, вибіркоким застосуванням, хибним тлумаченням, відсутністю реальної та невідвортної юридичної відповідальності за численні порушення. Постійні спроби політиків, чиновників та олігархів обійти або інтерпретувати Конституцію України заради політичної кон'юнктури чи власних приватних інтересів, призводять до того, що вона сприймається багатьма як декларативний, а не обов'язковий до виконання документ.

Це стає досить вагомим фактором поляризації та роз'єднання суспільства, адже підбиває довіру до державних інститутів, руйнує відчуття справедливості та рівності, посилює соціальну напругу і перешкоджає формуванню єдиного національного консенсусу навколо конституційних цінностей. Внаслідок цього виникають істотні загрози для національної державності та національної безпеки України. Ми переконані, що держава, де Конституція не виконується або застосовується вибірково, втрачає легітимність в очах власного народу та міжнародної спільноти. Така вразливість робить її легкою мішенню у геополітичному протистоянні, що особливо помітно в сучасних умовах в Україні.

Вважаємо, що в нашій державі необхідно якнайшвидше відновити авторитет Конституції України та утвердити її норми і принципи в усіх сферах суспільного життя. Повага до Конституції України, неухильне дотримання та захист її положень мають стати стрижнем не лише державної політики, а й повсякденним імперативом для кожного громадянина.

Українські вчені слушно стверджують, що консолідація суспільства передбачає довіру людей один до одного, у тому числі щодо дотримання оточуючими норм правової поведінки, недопущення ними правового нігілізму [8, с. 264]. Очевидно, що така довіра не може виникнути в умовах нехтування Конституцією України, коли її дотримання сприймається як виняток, а не правило. За порушення Конституції України в державі має наставати реальна політична та/або юридична відповідальність. Вибіркове правосуддя неприпустиме. Кожен громадянин, від рядового працівника до найвищого державного чиновника, має усвідомити невідворотність покарання за вчинення конституційних правопорушень.

З метою формування в людей культури нульової толерантності до конституційного нігілізму нам необхідно перейти на значно вищий рівень правосвідомості та правової культури. Вказане завдання бажано реалізувати за короткий проміжок часу, оскільки затягування цього процесу неминуче створює передумови для виникнення нових «ліній розколів» і подальшої фрагментації суспільства та знижує спроможність для ефективної протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Висновки. Консолідація суспільства є складним, але бажаним результатом тривалого процесу, через який проходить кожна держава, і Україна тут не виняток. Для багатьох українців російсько-українська війна стала як об'єднуювальним та роз'єднуювальним фактором. Війна кардинально змінила суспільну свідомість та ідентичність Українського народу, і можна сміливо стверджувати, що багато хто з нас уже ніколи не буде таким, як до повномасштабного вторгнення. Сьогодні й завтра саме від нас залежить наша свобода, безпека, незалежність, стійкість, соціальна злагода, добробут, розвиток, а також гідне життя кожного громадянина.

Для українського суспільства консолідуючою темою мають стати стратегічні принципи, цілі та цінності, визначені Конституцією України. Лише за таких умов українці з різних регіонів, з різною національною, мовною, релігійною та політичною ідентичністю, зможуть згуртуватися і дати не тільки гідну відсіч ворогу, а й побудувати для себе безпечне та заможне майбутнє, засноване на принципах демократії, верховенства права, поваги до гідності людини, її прав і свобод.

Ми переконані, що перехід до конституційних стандартів суспільно-політичного життя можливий лише за умови скоординованої та узгодженої взаємодії представників усіх верств населення України. Політики, чиновники, представники громадських організацій, медіа та лідери думок мають не тільки критикувати один одного, але й брати на себе відповідальність за формування правового та ціннісного просторів, заснованих на Конституції України. При цьому ключова роль належить чинній владі, яка своїми діями зобов'язана показувати приклад дотримання конституційної законності, а також демонструвати готовність визнавати власні помилки та підтримувати відкритий діалог із суспільством.

Список використаних джерел:

1. Винниченко В.К. Заповіт борцям за визволення. Київ : Видавниче товариство «Криниця». 1991. 128 с.
2. Святоцький О.Д. Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення. *Голос України*. 2019. 23 лютого. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314085> (дата звернення: 15.07.2025).
3. Мірошніченко М.І. Теоретичний і соціолого-правовий аналіз відношення понять «держава» і «державність». *Соціологія права*. 2024. Вип. 3–4 (48–49). С. 103–110. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-3-4.18>.
4. Момотенко Т.Д. Оперативна діяльність – нова парадигма протидії Службою безпеки України загрозам національній державності. *Право і суспільство*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 269–275.

5. Про державний суверенітет України : Декларація Верховної Ради УРСР від 16.07.1990 № 55–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 15.07.2025).

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.07.2025).

7. Поліщук Ю. Суспільна консолідація як важливий фактор цивілізаційного вибору України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 2 (94). С. 120–132.

8. Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю.П. Богущкий, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2017. 336 с.

9. Ірха Ю.Б. Консолідація суспільства: запорука успішної національної державності України. Міхновські юридичні читання : тези науково-практичної конференції (31 березня 2025 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2025. С. 306–311.

10. Кройтор А. В. Роль консолідації еліти в процесі демократичного транзиту в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 126–135. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.17>.

11. Рубан А.О. Консолідація українського суспільства як вагомий чинник зміцнення державного суверенітету в умовах російсько-української війни. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 42–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.6>.

12. Смолянук В.Ф. Національна безпека незалежної України: досягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163–186. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2021-1-10>.

13. Грушецький А. Чи йдуть українці до єднання і як українці бачать майбутнє України. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1540&page=1> (дата звернення: 15.07.2025).

14. Городовенко В.В. Застосування принципу «добропорядного врядування» в практиці Конституційного Суду України. *Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 28-ої річниці прийняття Конституції України (м. Київ, 25 червня 2024 р.) / Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України. Одеса : Юридика, 2024. С. 140–144.

15. Роль і значення Конституції України в державотворенні і правотворенні в Україні (до 10-річчя прийняття Конституції України) : Постанова Президії Національної академії наук України від 14.06.2006 № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173550-06/print> (дата звернення: 15.07.2025).

16. Подорожна Т., Овчаренко О. Національна безпека та конституційний правопорядок як чинники забезпечення прав людини. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.) Київ : ВАІТЕ, 2019. С. 232–240.

17. Веніславський Ф.В. Конституційні цінності як основа консолідації українського народу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (23). С. 281–283.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

